

ЛЕГІТИМАЦІЯ НАСИЛЬСТВА У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Парахонський Борис Олександрович,
доктор філософських наук, професор

У статті аналізуються механізми легітимації насильства у сучасній практиці міжнародних відносин та їх зв'язок з тими або іншими уявленнями про світовий порядок. Проблема легітимного використання сили актуалізована у контексті російської агресії проти України та політики санкцій з боку Заходу.

Ключові слова: насильство, легітимність, легітимаційні практики, криза легітимності, права людини.

Насильство у соціально-політичному вимірі можна визначити як спосіб ефективного впливу певного суб'єкта (індивіда, соціальної групи, спільноти, держави, тощо) на іншого з метою підкорення власній волі та примусу щодо слідування своїм інтересам. Це знаряддя здобування, збереження або посилення та поширення влади. Окрім фізичного (збройного – військового, поліційного) насильства, у міжнародних відносинах має значення насильство економічне – застосування санкцій, торговельні війни, ембарго, а також насильство соціально-психологічного типу – вплив на свідомість населення, лідерів, політичних еліт. Вважається, що насильство є дозволеним і легітимним, якщо воно походить від законної влади і поставлено у певні межі.

Легітимність – морально-правова категорія, що позначає віру у законність та необхідність соціального порядку, підтриманого відповідними інститутами влади або усталеними відносинами у суспільстві та у міжнародних справах. Насильство є необхідним для існування держави, оскільки покликане підтримувати існуючий соціальний порядок і має функції захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Чинник насильства в історії людства та у відносинах між народами відіграє одну з базових функцій – у системах захисту і безпеки, формах експансії, заволодін-

ні ресурсами виживання і розвитку тощо. Війни та конфлікти, хоча і мають наслідком фізичне знищення або підкорення супротивника, є також своєрідними комунікаційними системами, тобто передбачають діалог, переговорні процеси, потребу в розумінні мови, уявлень та цілей противника. Власне фізичне зіткнення також є певною комунікацією. Взаємодія у боротьбі приводить деякою мірою до взаємозбагачення досвідом, технологічного вдосконалення тощо.

З іншого боку, жодне суспільство не може існувати лише завдяки силі. Навіть найбільш примітивна й брутальна спільнота виробляє поміж себе закони, норми й звичаї, порушення яких підлягає покаранню. Скільки існує людське суспільство, завжди сила корелює з правом. Характер побудови й ефективність суспільства визначається їх співвідношенням й спрямуванням. Вони можуть суперечити одне одному, вступати у взаємодію або конфронтацію, але можуть також і взаємно себе підтримувати. Найбільший рівень домінації силових механізмів в суспільному житті демонструє тоталітарне суспільство імперського типу, максимальний рівень панування правових – можна спостерігати в розвинених демократичних суспільствах.

Багатовіковий досвід досягнення угод та домовленостей у міжнародних взаємодіях стимулює поступове об-

меження права на насильство, призводить визначення норм і правил його застосування (легітимаційні практики). Право на збройне насильство зрештою монополізується державою (заборона індивідуального насильства – кровної помсти, феодальних міжусобиць, дуелей, кримінальних розборок тощо).

Історично виробляється певний базовий рівень уявлень щодо припустимості і меж насильства у напрямку звуження його легітимності. Християнство та інші світові релігії накладають морально-етичні обмеження на насильство. Водночас справедливими вважаються війни, що ведуться проти іновірців, за ствердження певних цінностей або за національне визволення. Вищим рівнем легітимності збройного насильства можна вважати оборону проти нападу зовнішнього ворога, спротив іноземній агресії.

Певний політичний режим та соціальний устрій визнається легітимним, якщо переважна більшість спільноти з цим погоджується і виявляє згоду жити і діяти за визначеними правилами. Легітимність корелює з поняттям узурпації, нелегітимного режиму влади, який у свою чергу прагне стверджуватись, виробляючи власну легітимацію. Ствердження нового владного режиму або соціального порядку супроводжується застосуванням сили.

У добу Французької революції, коли законна влада короля була замінена на режим республіки, легітимаційні практики, побудовані на традиціях і звичаях монархії, поступилися місцем міркуванням раціонального устрою суспільства, що передбачало також правомірність революційного насильства. Революційний терор сам потребував легітимації, тобто радикальної заміни легітимаційного дискурсу – «тисячолітня експлуатація надає право на знищення аристократії». Але й сама аристократія бачила власну легітимність у віковичних формах порядку, освячених вірою.

Реальність монархічного світу, у якому цілком правомірним є захист від «деструктивних сил», що руйнують уста-

лений соціальний порядок, протистоїть світу буржуазному, в якому домінують інші цінності – прав людини, свободи, рівності, – здобуття або захист яких за допомогою насильства вважається цілком виправданим.

Універсальною формою легітимації є система вірувань, яка підтримується соціально-ідеологічними інститутами у вигляді церкви, партійної ієрархії тощо. Зміна форми соціально-владного порядку вимагає і відповідної трансформації вірувань. Революції виробляють свої практики легітимації – обґрунтування в уявленнях мас необхідності змін. Має пройти певний історичний час, щоб нова форма легітимності ствердилась і сприймалась як належна.

Конкуренція легітимаційних практик врешті-решт завершується домінуванням однієї з них внаслідок здійснення соціально-практичного вибору на користь більш комфортної та ефективної для суспільства і людини соціальної реальності. Питання в тому, чи можливо встановити, яка соціальна реальність є більш ефективною та історично справедливою – тобто чи існують загальнолюдські підстави легітимації, чи остання має завжди відносний характер залежно від особливостей організації певного суб'єкта та його вірувань?

Тоталітарна влада висуває своє розуміння справедливого й історично виправданого, яке різко контрастує із загальнолюдськими уявленнями, пропонуючи власні міфи і цінності. Ідеологія нацизму або диктатури пролетаріату легітимізує насильство до певних груп населення або цілих народів.

Розуміння справедливості формується на соціально-психологічному рівні – як віра у справедливий світ – такий, що надає людині можливість виживати, здійснювати свої прагнення та цілі, за умов, якщо вона дотримується визначених правил та норм поведінки. Передбачається, що належним чином побудований життєвий світ людини гармонізований з її потребами та внутрішніми настановами. Практика легітимації лише приводить чинні норми і

правила поведінки у відповідність до певного типу розуміння справедливості.

Накопичення розбіжностей між внутрішнім і зовнішнім супроводжується зростанням незадоволення, суперечностей та врешті-решт призводить до конфлікту (*криза легітимності*). Його вирішення передбачає процеси відновлення рівноваги – шляхом зміни зовнішнього середовища або шляхом внутрішніх трансформацій своїх переконань та настанов. В обох випадках ідеться про застосування сили, певний тип насильства. Людині властиво вважати насильство легітимним, якщо воно приводить до відновлення рівноваги та до формування нової гармонії із зовнішнім світом. В організованих спільнотах, відповідно до конституції кожної з них, функція легітимації порядку може делегуватися *авторитету* – одній або кільком особам, яким делеговані владні повноваження і які встановлюють правила та норми поведінки, регулюють внутрішній порядок і відносини із зовнішнім світом. Офіційна номінація, за П. Бурдье, – акт символічного примусу, що має силу колективного консенсусу, здорового глузду, оскільки здійснюється через довірених осіб держави, як володіють монополією на легітимне символічне насильство.

Влада залишається легітимною, доки вона користується кредитом довіри членів спільноти, що можливо за умови ефективності дій влади у відповідь на зовнішні виклики, у подоланні загроз безпечному існуванню і розвитку спільноти. Легітимність влади піддається ерозії у процесах накопичення суперечностей між внутрішньою організацією функціонування спільноти та порядками зовнішнього світу. Якщо влада неспроможна вирішити ці суперечності, подальше поглиблення конфлікту призводить до її *делегітимізації*. Врешті-решт, влада в очах більшості визнається узурпованою, а отже, підлягає заміні насильницьким шляхом.

Створення ДКНС у серпні 1991 р. відбувалося начебто на цілком законних підставах, будучи насправді на-

сильством, нелегітимним в очах більшості населення. Зі свого боку, нові політичні сили, отримавши потужний кредит довіри кінець-кінцем перетворили радянську соціально-політичну реальність на якісно іншу зі своїми практиками легітимації насильства, визнаними під час путчу 1993 р. Можна було також сумніватися, наскільки законним було створення незалежних держав у наслідок розпаду СРСР, але через низку легітимаційних кроків їх було визнано у світі (український референдум, біловезькі домовленості тощо).

Практики легітимації не спрацювали у випадку створення низки самопроголошених, але не визнаних держав: Абхазії, Придністровської республіки, Нагірного Карабаху, Південної Осетії тощо. З іншого боку, використання сили з метою відновлення законності, фактично поліцейні операції також не віталися світовою громадськістю, а у ряді випадків це мало наслідком зовнішнє силове втручання.

У ХХ ст. юридично заперечується право на насильство у відносинах між державами – війни як засобу вирішення конфліктів. Положення про заборону застосування сили включено до Статуту ООН у 1945 р. як вищий принцип. Монополію на схвалення насильства у сфері міжнародних відносин надано Раді Безпеки ООН, без санкції якої використання військової сили проти будь-якої держави не вважається легітимним. Утім, міжнародні організації не мають у своєму розпорядженні достатніх ресурсів для припинення конфліктів високої інтенсивності, отже, питання збройного втручання реально вирішується на рівні окремих держав або їх угруповань.

Попри обмеження легітимності насильства з боку світових релігій та міжнародних політико-правових інститутів, у сучасному світі продовжуються військові зіткнення та конфлікти, різні за масштабом і характером. Це супроводжується відповідним вдосконаленням звичних легітимаційних практик або винаходом нових та більш ефективних.

Провідні легітимаційні практики біполярного світу – «захист завоювань системи соціалізму», «підтримка національно-визвольних рухів» або «захист цінностей вільного світу» на різних етапах Холодної війни – слугували виправданням в очах власного населення та частини міжнародної спільноти для збройного вторгнення в інші країни, які вважалися сферою геополітичного панування однією з двох світових супердержав.

Кризові ситуації та конфлікти між останніми виникають на межі умовного розподілу сфер впливу: Берлінська або Карибська кризи, війни у В'єтнамі та Афганістані, вторгнення у Чехословаччину або на Гренаду тощо. Прихована конфронтація велася між таємними спецслужбами на теренах країн третього світу за вплив на їх керівництво. Легітимність усіх таких операцій завжди піддавалася нищівній критиці з протилежного боку, але здебільшого віталася зі свого.

У постбіполярному світі з його неусталеними формами світового порядку створюються власні моделі легітимності збройного насильства, серед яких найбільш вагомими стають так звані гуманітарні інтервенції та анти-терористичні операції.

Така мотивація збройного втручання, як «гуманітарна інтервенція», виникає у зв'язку із військовими акціями НАТО проти Югославії у 1999 р., що означало введення у міжнародні відносини якісно іншої практики легітимності, побудованої на захисті прав людини. Подібним чином обґрунтовуються військові акції проти режиму у Лівії або Сирії – фактично зовнішнє втручання на боці однієї зі сторін у громадянській війні.

Конфліктна ситуація, що склалася наприкінці 1990-х рр. навколо Косово, мала особливе значення для формування європейського й світового порядку нового століття. На відміну від всіх інших конфліктів, події навколо Косово створювали ще й особливу правову ситуацію, оскільки відзначені втручан-

ням у внутрішні справи суверенної держави Югославії збройних сил інших держав без санкції Ради Безпеки ООН. У такій ситуації міжнародне право вступає у суперечність із реальною політикою. Питання полягає в тому, що тут ми або маємо справу з новою схемою силового нав'язування світові своїх інтересів, цінностей і свого бачення, або зустрічаємося з принципово новим розумінням світового права й міжнародного порядку.

Порядком варто називати усталену систему відносин і поведінки держав, в якій сила має бути підпорядкованою праву, тобто систему, де будь-які аспекти взаємин, включаючи силові, мають регулюватися певними, цілком прозорими й визначеними нормами.

У сучасному світі під запитання поставлено право уряду чинити щодо власного населення дії, які є сумнівними в сенсі порушення базових прав людини, зокрема права на життя в результаті геноциду або етнічних чисток. Отже, перегляду підлягає принцип невтручання у внутрішні справи, який у світоустрої після Другої світової війни вважається однією з найважливіших заasad міжнародних взаємин.

Логіка подій приводить до альтернативи: або мовчки спостерігати за подіями, що мали тенденцію призвести до справжнього геноциду, або ж, нехтуючи міжнародним правом, здійснити силове втручання в події. Невтручання означало б слідування принципу «по формі правильно, а по суті – знуцання». Ставши на захист прав людини, Захід демонструє пріоритет загальнолюдських цінностей, суті над формою, хоча, з іншого боку, такі дії викликають і зворотній потік звинувачень у геополітичних амбіціях щодо розширення сфери панування Заходу.

Рішення, прийняте в обхід РБ ООН, хоча й на підтримку її резолюцій, створює прецедент порушення міжнародного права. Мандат на застосування військової сили може дати тільки РБ ООН. Без цього будь-які дії держави або блоку держав проти будь-якої суверенної

країни кваліфікуються не інакше, як військова агресія. Збройне втручання з гуманітарними цілями не визнається міжнародним і звичайним правом, хоча таку мотивацію іноді використовують для порятунку власних громадян, що потрапили у небезпечну ситуацію в іншій країні.

Великомасштабні військові дії проти суверенної держави завжди викликають засудження міжнародної спільноти. Це справедливо, оскільки, якщо ламають систему, починається безладдя й сваволя, порушується усталений порядок, і тоді будь-хто, маючи потужні збройні сили, вважатиме за можливе брати на себе право втручання на користь якої-небудь групи населення в тій або іншій країні. На цьому тлі відбуваються досить складні колізії між політикою і правом, не враховувати які неможливо при визначенні державою своєї позиції й окресленні свого бачення подій. Міркування щодо особливостей ситуації Косово, що дає підстави вважати збройне втручання певним винятком із загального правила, не виглядають переконливими для політиків з іншими ціннісними уподобаннями.

Можливість неоднозначної інтерпретації права збройного втручання з гуманітарними цілями призвело до того, що Косовський прецедент пізніше був використаний з протилежною метою – ствердження геополітичного домінування – під прикриттям «захисту прав людини». Так, російське вторгнення в Грузію у серпні 2008 р. обґрунтовувалося мотивами захисту російських громадян від «грузинської агресії» у Південній Осетії, тобто на формально грузинській території. Парадокси легітимації насильства ставали більш гострими на тлі симетричної практики підкорення Чечні, яке у цьому випадку обґрунтовувалося необхідністю збереження територіальної цілісності Російської Федерації.

Ще більш цинічною спробою легітимації насильства, побудованою на використанні «гуманітарних» приводів, стало виправдання російської агресії

проти України та окупації частини її території гаслами «боротьби з фашизмом» або протидії «нелегітимній хунті, яка захопила владу у легітимного президента». Оскільки факти цьому суперечать, за допомогою потужних ЗМІ будується система уявлень міфологічного типу, де припустимим є будь-який абсурд, якщо він узгоджується із ядром системи вірувань: «вождь завжди правий», «американська агресія проти Великої Росії», «Кримнаш» тощо.

Інша поширена сучасна практика легітимації насильства – *боротьба з міжнародним тероризмом* – набуває універсального значення після подій 11 вересня 2001 р. у США. За невизначеності та вільного тлумачення самого поняття «тероризм» подібна практика могла використовуватися дуже широко і включати, зокрема, національно-визвольні рухи (Палестина, Чечня, Курдистан тощо). Міжнародні операції в Афганістані, Іраку, Лівії та Сирії значною мірою супроводжувалися саме цими міркуваннями.

Особливістю конфліктів, що супроводжуються зовнішнім втручанням, і є, власне, виявлення суперечності між геополітичним та правовим розумінням ситуації. З формально правового боку, збройні акції, спрямовані на втручання у внутрішні справи, є порушенням міжнародного права. З позиції геополітики ця ситуація лише відбиває зміни в балансі сил й інтересів великих потуг. З іншого боку, розвиток міжнародної ситуації й формування того або іншого світового порядку не може визначатися лише силовими схемами.

Міжнародна спільнота – це складно побудований соціум, суб'єкти якого встановлюють правила взаємодії між собою й у відношенні до інших елементів реальності. В правовому розумінні взаємини між елементами цієї спільноти – це насамперед міждержавні взаємини. Держава вважається правовим суб'єктом міжнародного життя, вона презентує інтереси власних громадян у міжнародній спільноті і захищає їх від можливих загроз, що можуть ви-

никнути зовні. Але суб'єктом геополітики може бути не тільки й не стільки конкретна держава або сукупність держав. В історії людства можна зафіксувати певні усталені геополітичні формації, дія яких простежується протягом сторіч і не обмежена кордонами окремих державних утворень.

Фактично ми тут стикаємося із речами, що не вкладаються у межі звичайного історичного процесу, тобто опису подій та їх зчеплення в буттєвій ситуації окремого народу, країни, держави або деякої її регіональної констеляції. *Трансісторичні процеси* не так помітні, як історичні, і важко піддаються опису, а отже, легко можуть бути піддані міфологізації. Можна, зокрема, припустити, що скоріше саме в міфології народів, а не в їх історичних самописах зафіксовані події трансісторичного ґатунку.

Якщо історія має власного суб'єкта (герой, народ, держава, або щось таке, що активно діє й спрямовує події), то за певних умов можна припустити й існування трансісторичного суб'єкта. Власне, біблійний бог іудеїв – певна фіксація уявлень про загальну цілеспрямовуючу волю, що веде обраний народ через віки й простори до певної масштабної мети – землі обітованої.

Подібним чином можна трактувати процеси міфологізації російської історії, яка виглядає як трансісторичний рух до великодержавного панування над іншими народами у світових масштабах. Такий рух вимагає певної соціальної організації з ієрархічно побудованою, централізованою владою, якою керує великий вождь – організатор перемоги над силами зла та побудови щасливого життя. Масштабність мети робить несуттєвими та дрібними відмінності між різними типами історичними формами російської держави: Російська імперія, Радянський Союз або Російська Федерація. У міфологічній свідомості простір і час стискаються в одну точку, в якій поєднуються усі тотожності та розвиваються суперечності.

Найбільш абстрактним геополітичним суб'єктом виступає сила, потуга –

концентрація політичної, економічної, військової, духовної моці, що сформована у вигляді волі, ідентифікує себе як активну силу, має свої особливі інтереси, систему цінностей, ідеологію, що послідовно й цілеспрямовано здійснює довгострокову стратегію встановлення власного контролю над світовим простором.

При такому розумінні держава (або група держав) виступає лише як засіб, інструмент здійснення відповідних геополітичних цілей, а міжнародне право може трактуватися тим чи іншим чином залежно від того, наскільки воно відповідає інтересам цього суб'єкту. Таке розуміння виглядає трохи цинічним, оскільки дотримується макіавеллівського принципу «мета виправдовує засоби», але тим не менш воно може бути дієвим чинником міжнародних взаємин.

Жодна система національної або міжнародної безпеки не може бути ефективною без силової підтримки. Право завжди має спиратися на силу, оскільки в іншому випадку воно весь час порушуватиметься і врешті-решт буде зведене нанівець. Але це не означає, що суб'єкт геополітики може діяти зовсім поза правом. Для нього існують правові обмеження, що, правда, для кожної історичної доби визначаються по-своєму. Питання полягає в тому, яка на цей час може бути сформована легітимна модель співвідношення силових і правових механізмів національної й міжнародної безпеки?

Міжнародне право за природою є конвенційним, тобто його норми й закони встановлюються шляхом домовленостей між діючими суб'єктами міжнародного життя. Цим воно відрізняється від прав людини, які з часів Ж.-Ж. Руссо вважаються природними за походженням і визнаються як невід'ємні від самої особистості. Водночас, права нації мають як природне, так і конвенційне походження. Нації складаються природньо-історичним шляхом, визначають і стверджують себе через міжнародно-правові механізми. Нація визнається дійсним суб'єктом міжнародного права з утворенням державності.

Як бачимо, в такій ієрархії систем права найбільш фундаментальними видаються права людини. Національне й міжнародне право в ідеалі мають бути побудованими так, щоб максимально їх захищати. Така головна тенденція розвитку правових механізмів сучасної цивілізації. Але реальність виглядає трохи інакше, оскільки базовим рівнем формування правових взаємин вважається рівень держави. Захист прав людини віднесений до функцій держави і становить переважно її внутрішню компетенцію. Фактично держава може або захищати людину, або зневажати її, ніхто ззовні не має права реально втрутитися у її внутрішні справи. У випадку порушення прав людини міжнародна спільнота може лише піддати країну моральному осудові, в крайньому випадку – застосувати проти неї економічні або дипломатичні санкції, але реально захистити людину за допомогою силових механізмів міжнародна спільнота нездатна. Таким чином, на міжнародному рівні стосовно людини маємо ситуацію «право без сили», тоді як на національному може діяти принцип «сила без права».

Все це трохи прояснює правову ситуацію навколо проблеми легітимності насильства у випадку зовнішнього втручання у внутрішній конфлікт. Її стрижневим питанням є визнання за соціальною або етнічною групою права на повне самовизначення, тобто утворення власної державності, що знаходиться у певному правовому відношенні до інших держав. Йдеться про встановлення автономії або – проголошення незалежності, з можливим подальшим приєднанням до іншої держави.

Фактично ж, через зіткнення різних геополітичних принципів маємо розлад правових систем як міжнародного рівня, так і у сфері забезпечення прав людини. Військові дії завжди пов'язані із правовим хаосом, ситуацією відсутності Суспільного Договору (тобто відновлення стану «війни всіх проти всіх»). А це цілком справедливо може бути визначено як «гуманітарна катастрофа».

Процес розширення НАТО на схід, розпочатий з прийняттям рішення щодо вступу в цю структуру центральноєвропейських країн, більш чітко висвітлює геополітичну ситуацію України і ще гостріше ставить перед нею проблему остаточної геополітичної самоідентифікації: чи вважає вона себе європейською країною, чи є чимось іншим. Як можна було очікувати, проблема посилювалася із прийняттям в Альянс інших європейських країн: Україна опинилася у зоні невизначеності, в проміжку між російсько-білоруським союзом та країнами північноатлантичної орієнтації.

Утім, важливо зазначити, що перетворення України в сіру, буферну зону між обома потугами стає небезпечним за умов загострення російсько-атлантичних взаємин, переходу їх у конфронтаційну стадію, що є цілком реальним із приходом до влади в РФ націонал-патріотичних сил. За умов справжнього демократичного розвитку РФ здійснюватиме дрейф у бік Європи й НАТО. Тоді Україна могла б без особливих побоювань зберігати статус нейтральної держави. Якщо ж їхні шляхи розійдуться в протилежних напрямках і в РФ візьмуть гору імперські амбіції, Україні варто здійснювати прискорену програму вступу в Альянс, оскільки в іншому випадку її існування як незалежної держави стає проблематичним.

Питання зміцнення співробітництва України з НАТО постають кожного разу, коли загострюються відносини РФ з Україною або РФ із Заходом. Без демократичної Росії Україна приречена на вступ до НАТО, а з іншого боку, зближення України з НАТО викликає посилення національно-патріотичних й імперських амбіцій у РФ та її тиску на Україну.

Значним стримуючим чинником вступу України в НАТО є її географічне розташування в південній частині Східноєвропейської низини. У випадку, якщо південно-східний фланг НАТО пролягатиме по східному й північному кордону України, система стратегічної оборони РФ зазнає руй-

нації, що, зокрема, матиме наслідком і посилення процесів геополітичної дезинтеграції РФ. Зрозуміло, що така перспектива не може влаштовувати російських політиків, і, отже, вони роблять й будуть робити все можливе, щоб утримати Україну від зближення із Заходом. Політичні кола РФ розглядають співробітництво України з НАТО з підозрою, а її ймовірне включення в Альянс – як катастрофу з огляду на питання власної безпеки та свої військово-політичні плани.

Насправді усі ці страхотіття значною мірою перебільшені в уявленнях російських політиків та генералів, які проєктуються у ЗМІ та нав'язуються більшості населення. Уявлення, що розширення НАТО є найбільшою загрозою безпеці РФ, тягнеться з часів комуністичної влади та біполярного протистояння і включене в ядро російського ідеологічного міфу.

У замкненому колі, в якому змушена була обертатися українська політика «балансування» й «рівновекторності», така політика віддзеркалювала й стан масових настроїв населення країни. Українське суспільство, за даними соціологічних опитувань, не було готове для остаточного вирішення питання вступу країни до НАТО. Проблема вибору головної домінанти зовнішньополітичної орієнтації України становила одну з головних тем дискусій різних політичних сил, що посилювало внутрішню конфліктність українського суспільства, особливо в період передвиборчих кампаній. Саме неадекватна реакція російського керівництва на події в Грузії та Україні зрештою спричинила зростання прозахідних настроїв серед населення цих пострадянських країн, а агресивні дії РФ зробили ці держави її більшими ворогами, аніж уявний ворог на Заході.

Але навіть за умов одностайного рішення українського суспільства щодо європейського вибору та вступу країни до НАТО, цей крок мав викликати шалений спротив з боку Москви й отримати неоднозначну реакцію на Заході. Можна було очікувати, що навряд чи європейські країни разом із США вияв-

лять готовність включити в свою систему безпеки Україну за рахунок стрімкого погіршення відносин із Москвою. Навіть в умовах російської агресії проти України Захід намагається використати усі можливості для умиротворення агресора та відновити нормальні відносини з РФ, що з боку останньої виглядає як слабкість і ще більше провокує до агресивних дій.

У цих умовах недостатня реакція західних держав на російську агресію, на порушення Росією низки міжнародних та двосторонніх російсько-українських угод, на зухвалу анексію частини української території та продовження військових дій на Донбасі, свідчить про те, що у світі ХХІ ст. насильство цілком сприймається, якщо воно походить від держави із значними збройними силами та ядерною зброєю.

Отже, можна вважати, що переговорний процес у Мінську під егідою Заходу має тактичну функцію деякого стримування російської збройної агресії на Донбасі, але у стратегічній перспективі сприяє фактичній легітимації насильства на міжнародному рівні, обмеженого лише ресурсами та можливостями самого агресора. Збройне насильство стає провідною силою у міжнародних відносинах. Оскільки система світового порядку, побудована на принципах післявоєнного світоустрою та міжнародних угодах універсального гатунку, фактично зруйнована діями однієї з великих держав, можна вважати, що міжнародні відносини перебувають у стадії поступової дестабілізації і деградації, яку можна зупинити лише рішучими діями усієї світової спільноти.

Варіант щодо кардинальної зміни позиції Заходу можливий ймовірно лише за умов повного хаосу в РФ, послаблення центральної влади й утворення місцевих напівдержав із власними збройними силами. Але це особливий сценарій розвитку подій, імовірність якого залишається поки що незначною.

Легітимація насильства у сучасному світі починає все менш залежати від уповноважених на це міжнародних

структур – РБ ООН, ОБСЄ та інших організацій з питань безпеки. Більш значущу роль відіграє домінування тих або інших інтересів у світовому інформаційному просторі. Військовим діям передують та їх супроводжують потужні інформаційні операції, покликані сформуванню відповідні уявлення про їх легітимність, навіть якщо це не зовсім узгоджується із міжнародним правом.

Чи означає такий стан речей, що світова спільнота в умовах глобалізації повертається до схем взаємодії, коли панує право сильного і світовий порядок починає фактично руйнуватись під тиском інтересів найбільш політично і

економічно могутніх держав та транснаціональних корпорацій, спроможних нав'язати вигідні для себе уявлення про світовий устрій?

Питання не виглядає цілком риторичним, оскільки глобалізаційні процеси разом із формуванням глобальної економіки потребують відповідної політичної системи з більш чіткими і більш жорсткими правилами використання сили, а вирішення проблем їх легітимації вимагає також формування універсального світового громадянського суспільства, яке спроможне поставити використання насильства під свій контроль.